

MUHALİF SESLER KİTABI

İSYAN VE DİRENİŞİN ÜÇ BİN YILINDAN
DEVRİMCİ SÖZCÜKLER

BEYAZ BAYKUŞ: 50
ARAŞTIRMA: 9

MUHALİF SESLER KİTABI

Orijinal adı: The Verso Book of Dissent: From Spartacus to the Shoe-Thrower of Baghdad

İlk basım: Verso, 2010; Gözden geçirilmiş yeni basım: Verso, 2020.

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

© Verso 2010, 2016, 2020

Önsöz © Tarık Ali 2010, 2016, 2020

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Özlem Küskü
Yayın Koordinatörü: Kaan Cumalıoğlu
Editörler: Andrew Hsiao-Audrea Lim
Çevirmen: Begüm Kovulmaz
Redaksiyon: Zeynep Bilgin
Son Okuma: Devrim Yalkut
Kapak Tasarım: Işıl Ilgıt Şimşek
Sayfa Düzeni: Melike Doğan
Sosyal Medya-Grafik: Işıl Ilgıt Şimşek

Beyaz Baykuş: Haziran 2020

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN: 978-625-441-266-0

© Beyaz Baykuş

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42 - Faks: (0) 212 252 22 43

www.beyazbaykus.com

facebook.com/beyazbaykusyayinlari

twitter.com/beyazbaykusy

instagram.com/beyazbaykusyayinlari

Deniz Ofset – Çetin Koçak

Sertifika No. 48625

Maltepe Mahallesi

Hastane Yolu Sokak No. 1/6

Zeytinburnu / İstanbul

Destek Dükkan

Beyaz Baykuş Yayınları, Destek Yayınları'nın tescilli markasıdır.

Önsöz: Muhalefete Övgü

Yüksekte uçarken koca arı

Küçük arı yapar balı

Siyahlar toplar pamuğu

Beyazlar kaldırır parayı.

– Leadbelly

Otoriteye karşı yükselen muhalif sesler ve –pagan, kabilesel, dini, sivil, feodal, burjuva ve komünist– isyanlar, küresel bir örüntü oluşturuyor. Şu veya bu şekilde hep var oldular. Antikçağ ve ortaçağdaki mücadelelerin, hatta İngiliz, Hollanda ve Fransız devrimlerinin bile yirminci yüzyıl ayaklanmalarının açıklığından, içgörüsünden ve kesinliğinden yoksun olduğu düşünülür bazen. Fakat hepsi için geçerli değildir bu. Spartaküs önderliğindeki köle ayaklanmasının tarihte bu kadar derin bir iz bırakmasının, özellikle on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda Avrupalı devrimciler ve devrim teorisyenleri tarafından sonsuza dek hatırlanacak olmasının nedenleri var. Yirminci yüzyılın mürekkep yalamış, eğitilmiş Alman devrimcilerinin örgütlerine *Spartacusbund* adını koyması tesadüf değil; antikçağda özgürlük talep etmeye cüret eden kölelerin Roma İmparatorluğu tarafından ezilmesi gibi, onlar da Alman devleti tarafından acımasızca ezilmişlerdi.

Veya İÖ 2. yüzyılda Sparta'nın durumunu ele alalım: Peloponez Savaşı'ndan sonraki iki yüzyıl içinde Sparta'da derin bir sınıf ayrımı ortaya çıkmıştı. Tüm erkek yurttaşların benzer askeri gö-

revler üstlenmesine alışkın bir şehir devleti için beklenmedik bir durumdu bu. Zenginler ve yoksullar arasındaki uçurum öyle derinleşmişti ki köylülerin desteğini alan ve yukarıdan gelen bir devrim kaçınılmaz olmuştu. Sınıfsal bölünme modern dünyada bütün mücadelelerin habercisi olan bir dizi sosyo-politik/ekonomik reforma zemin hazırlamış ve siyasi açıdan çağdaşı Britanya'dan bile daha gelişmiş bir şehir devlet ortaya çıkmıştı.

Üç radikal hükümdarın –IV. Agis, III. Kleomenes ve Nabis– üçlü yönetimi devleti yeni bir temel üzerinden şekillendiren bir yapı kurulmasını sağladı; soylular sürgün edildi, yargıçların diktatörlüğü ilga edildi, köleler özgürlüklerine kavuştu, bütün yurttaşlar oy kullanma hakkı kazandı ve zenginlerden alınan topraklar yoksullara dağıtıldı. Bunun tehditkâr bir örnek oluşturduğuna karar veren erken dönem Roma Cumhuriyeti, lejyonlarını Quintus Flaminius yönetiminde Sparta'yı ezmeye gönderdi. Antikçağın büyük Roma tarihçisi Livius'a göre, Nabis soğuk bir öfkeyle ama ağırbaşlılıkla karşılık verdi:

Sparta'dan sizin kanunlarınıza ve kurumlarınıza boyun eğmesini talep etmeyin... Süvarilerinizi ve piyadelerinizi mal ve mülklerinin niteliğine göre seçiyor, birkaç kişinin zengin olmasını ve sıradan halkın bu seçilmişlere tabi olmasını istiyorsunuz. Bizim yasa koyucumuz, devleti sizin Senato dediğiniz birkaç kişinin eline teslim etmek istemedi, belli bir zümrenin devlette üstün konumda olmasını uygun görmedi. Servet ve itibarda eşitlik olduğu sürece pek çoklarının ülkesi için silah taşıyacağına inandı.¹

1 Perry Anderson'ın *Passages from Antiquity to Feudalism*'inden alıntı, New Left Books, 1974. Avrupa dünyasında antikçağ imparatorluklarının yükselişi ve düşüşünü Gibbonsçı ve Marksist bir bakış açısıyla anlatan bu eseri ne kadar tavsiye etsem azdır.

Şayet I. Charles, XVI. Louis ve I. Abdülmecid bu Spartalı hükümdarların izinden gitse, Avrupa tarihi bambaşka bir yönde ilerleyebilirdi. Doğru bağlama yerleştirilip ayrıntısıyla anlatılsa, yalnızca bu isimler bile bu kitabın yarısını doldurabilirdi fakat bilirsiniz, antoloji denen türün kötü şöhreti her okuru tatmin edememesinden kaynaklanır. Antoloji canavarının doğası böyledir.

Verso Muhallif Sesler Kitabı da istisna değil fakat bir farkı var yine de. Yalnızca İngilizce konuşulan ülkelerden örnekler içeren benzerlerinin aksine, bu kitapta bütün dünyayı kapsayacak alıntılar derlemeye çalıştık. İçeriğini New York ve Londra'daki ofislerimizde, Verso'nun her kıtadaki yazarları ve dostlarının yardımıyla derledik. Konuyu hakkıyla ele alabilmek için dünyanın farklı yerlerinde çok sayıda editörümüz ve bu konuda üç ciltlik bir ansiklopedi hazırlayabilecek sınırsız zamanımız ve kaynağımız olması gerekirdi. Lojistik sorunlar ve malzeme toplamanın zaman alması bunu imkânsız hale getirdi. Bu kitabı New Left Books/Verso'nun kuruluşunun kırkıncı yıldönümüne yetiştirmek istediğimizden hızlı çalışmamız gerekiyordu. Verso'nun Berlin Duvarı'nın yıkılışını bile atlatmış bir yayınevi olmasının nedeni, kurulduğu 1970'lerde var olan bütün farklı dünyaların yerleşik hakikatlerine meydan okumasıydı; ABD'ye ve onun uydularına, Sovyetler Birliği'ne ve onun Çin'le Hindistan gibi tali devletlerine eleştirel analizler yöneltti. Yazarlarımızın çoğu farklı ülkelerin düşünce sistemlerini, devlet yapılarını, kapitalist ve kapitalist olmayan ekonomileri analiz etti, eleştirdi. Marx'ın savunduğu sosyalizm tasavvuruyla kapitalizm sonrası devletlerin gerçekliği arasındaki fark görmezden gelinmeyecek kadar belirgindi. Doğu Avrupa ve Çin'in muhalif sesleri Verso kataloglarında her zaman yer buldu.

New Left Review/Verso'yu kuran bir grup insanın genelinde *New Left Review*'le ilişkili olması bizim için büyük şanstı.

NLR yazarlarıyla kurduğumuz zihinsel yakınlıklar New Left Review Books'un temelini oluşturdu ve yelpazesi genişleyen yayınevinden 1975'te Verso doğdu: Perry Anderson kitapları seçti, Anthony Barnett muhasebe defterinde elyazısıyla ilk iş planını hazırladı. Daha önemlisi, Barnett tek pazar stratejisinin ne kadar önemli olduğunu anladı ve hakları elde tutup yeniden ABD pazarına götürmek, Verso'nun pek çok ünlü yayınevinden çok daha önce kıtalararası bir yayınevi olmasını sağladı. "Verso" adını –sol sayfa demektir– öneren Francis Mulhern'di. NLR editörler kurulunda kabul edilen bu isim, diğer popüler önerileri –"October", "Salamender", "Arcades"– geride bıraktı. Mulhern'e bulduğu isim için hâlâ teşekkür borçluyuz.

New Left Review Books'un 1970'te yayımlanan ilk kitabı Ernest Mandel'in *Europe versus America: The Contradictions of Imperialism*'iydi ve Avrupa'nın ABD'nin kalıcı destekçisi rolünü üstlenmesini, Fransa'nın Gaulist bağımsızlık düşünceleriyle bütün bağlarını koparmasını talep eden Fransız liberal politikacı Jean-Jacques Servan-Schreiber'in *The American Challenge* kitabına sert ve polemikçi bir karşılıktı. Servan-Schreiber'den bu konuda intikamı bizzat tarihin aldığını üzüntüyle bildiriyoruz. 2010'da, Perry Anderson meseleyi AB Atlantikçiliği'nin sonuçlarını ifşa eden *The New Old World* adlı kitabında yeniden ele aldı. Avrupalı elitler derin bir krizle karşı karşıyaydı; evde demokratik hesap açığı büyürken Wall Street'in felaketler getiren ekonomik sistemini benimsemiş, Avrupa vatandaşlarının isteği ve iradesi dışında Amerikan savaşlarını ve politikalarını desteklemişlerdi.

Dolayısıyla bu antolojinin içeriği Verso kitaplarını okuyanlar için sürpriz olmayacaktır. Dağları delmeye çabalayan, gelişme, değişime, en eski zamanlardan beri dönüşüme değer veren muhalifler ve isyancılara odaklanmaya çalıştık. Müesses yapılarda, en uç muhalefet biçimi olan tabandan gelen devrimleri

kışkırtabilecek hataları düzeltmek suretiyle kurulu düzeni güçlendirmeyi amaçlayan muhalefet biçimleri var elbette. Aklımızı ne kadar çelseler de bunlardan uzak durmaya çalıştık. Örneğin, Avusturya İmparatoru II. Joseph tarafından Versailles sığınağındaki uçarı kız kardeşi Marie-Antoinette'e yazılan (ama gönderilmeyen) mektubu ele alalım. Daha büyük resmi görmezden gelirken toplumsal cinsiyet-sempatisini destekleyen, yakın zamanda yazılan sözde-feminist biyografilerden çok daha sert bir tonu var bu mektubun, içeriği de daha kavrayışlı. Kız kardeşini bugünkü hayranlarından daha iyi tanıyan Joseph alıntılamaaya değer bir mektup yazmıştı ona (önsözü antolojide hile yapmak için kullanma taktiğini uygulamış oluyorum böylece):

Sevgili kız kardeşim, sana duyduğum sevgiden ve refahına duyduğum ilgiden kaynaklanan bir samimiyetle hitap etmeme izin ver lütfen. Kulağıma gelenler doğruysa, yalnızca bencilliğini ve dikkat çekme arzunu kışkırtmakla kalmayıp kıskançlığa ve kine yol açan entrikalar ve dalkavukluklar yüzünden seni hiç ilgilendirmeyen, hakkında hiçbir şey bilmediğin pek çok önemli konuya burnunu sokmuşsun. Bu tür davranışlar mutluluğunu etkiler, er ya da geç Kral'la aranda ciddi sorunlar çıkmasına neden olarak sana duyduğu saygı ve sevgiyi örseler, halkın gözünden düşmene neden olur... Sevgili kız kardeşim, neden bakanları görevlerinden almakla, birini sürüp diğerini yetkilendirmekle, arkadaşlarından birinin mahkemedeki davasını kazanmayı sağlamakla veya yeni ve pahalı bir dava açılmasını sağlamakla uğraşasın? Fransız Hükümeti'nin veya monarşisinin işlerine karışmaya ne hakkım var diye kendine hiç sordun mu? Hangi konuda eğitim aldın, hangi bilgileri edindin ki özellikle böyle engin deneyim gerektiren konularda fikrinin değerli olduğuna inanıyorsun? Sen

cazibeli, genç bir kadınsın, yalnızca eğlenmeni, süslenmeyi, keyfine bakmayı düşünürsün; kitap okumaz, ciddi konuşmaları ayda on dakikadan fazla dinlemez, asla durup düşünmez, söylediklerinin veya yaptıklarının sonuçlarını değerlendirmezsin. Bir dost tavsiyesini dinle ve bu entrikalardan vazgeç, idari işlere sakın karışma... Zamanını okumakla, zihnini geliştirmekle değerlendir.

Avrupa'nın bazı kayıtsız, öngörüsüz liderleri ve onların yardakçıları –örneğin Sarkozy-Bruno, Berlusconi ve fahişeleri– bu bilgece sözlerden faydalanabilirdi.

Daha fazla zamanımız ve yerimiz olsa eski *Private Eye* ve ilk dönem *Charlie Hebdo*, *Le Canard Enchaîné*, *Titanic* vs. gibi hiciv dergilerinden derlediğimiz resimli bir bölüm de eklemek isterdik kitaba. Bu yıl başında Zagreb'de konuştuğum genç muhaliflerden bazıları daha önce duymadığım *Feral Tribune* adlı bir hiciv gazetesıyla ilgileniyorlardı. Bu gazetenin yazarları ve tasarımcıları devlet tarafından yönetilen medyanın dar görüşlü milliyetçiliğine karşı çıkıyor, kendi askerlerinin işlediği savaş suçlarını anlatıyor, Fanjo Tudjman'ın Hırvatistan'ın kontrollü bağımsızlıkla ilk tecrübesi sırasında *Ustaše* ve Alman faşizmi işbirliğini haklı çıkaran ultra-nasyonalist görüşleri reddediyorlardı. Yozlaşma, Kilise-devlet ilişkileri, savaş çıkırtkanlığı ve yabancı düşmanlığı sürekli hedef alınıyordu. *Feral Tribune*'ün, Bosna-Hersek bölünürken Tudjman'la Miloseviç'i yatakta gösteren kapakla çıkan sayısı artık koleksiyoncuların elinde var yalnızca.

Saraybosna'da insanların çoğu ülkenin bölünmesinden pişman. Tito'nun portreleri pek çok yerde göz çarpıyor, gazeteciler, öğrenciler ve savaş gazileri her yere yayılan yozlaşmadan ve ülkenin hassas durumundan açıkça söz ediyor. Sırbistan'da, hem kendi hükümetini hem Belgrad'ı ve Novi Sad Köprüsü'nü bombalayan NATO jetlerini eleştiren radyo istasyonu B92'nin cesur gazetecileriyle ko-

nuştum. Eski Yugoslavyada muhalefet capcanlıydı. Yirmi yıl önce olanları ve şimdiki krizi eleştirenler sınırları aşip kitap fuarlarında, film festivallerinde yeniden buluşmaya başladılar. Hırvatistan'daki Korcula Adası'nı bütün bölgedeki muhaliflerin yılda bir kez toplanıp görüş alışverişinde bulunabileceği sanal bir Yugo-alanı ilan etme planları yapıyorlar.

Coğrafi ve tarihi dengeyi korumak adına bu cilde almadığımız yağınla malzeme var. Eleştirilerden bazılarının önünü kesmek için belli yoklukların nedenini açıklamama izin verin. Taş Devri'nde muhalif atalarımız var mıydı? Elimizde kanıt olmasa da, ilkel muhalefet biçimlerinin var olduğuna şüphemiz yok (bugün hayvanlar krallığının bazı yerlerindeki gibi tıpkı). Dilin ortaya çıkışından önce, anlaşmazlıklar beden diliyle ifade ediliyordu – gerçi Napoli'de, Lahore'da ve başka yerlerde hâlâ böyle (Cambridge'de bir sohbet sırasında, Wittgenstein bütün önermelerin mantıklı biçimleri olduğunu iddia edince, Sraffa, ona eliyle hareket çekip “Bunun mantıklı biçimi nedir peki?” diye sormuştu). Dilden önce, bazen de homurtular veya en aşırı durumlarda şiddet aracılığıyla ifade edilmiş olmalı görüş ayrılıkları; gerçi sonradan gelen tarım medeniyetlerine kıyasla daha az şiddet kullanılmıştır. Çizgi romanlardaki klişelerin aksine, Taş Devri'nde insanların pederşahi veya maderşahi düzenlerde yaşadığına dair kanıt yok. Fakat ilkel alfabenin ortaya çıkışına yüzyıllar olduğundan ve mağara resimleri sanatı da henüz geliştirilmediğinden, ne yazık ki o dönemlerden tek bir muhalif ses veya imgeyi kitabımıza alamadık. Bu eksikimizi kapatmak isteyen bir okurumuz olursa, getireceği eksik parçayı kitabın sonraki baskılarına ekleyeceğiz.

Andrew Hsiao ve Audrea Lim (Verso NY) bu kitabı hazırlamak için uzun süre ve çok çalıştılar, onlara ve yardımcı olan herkese teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Tarık Ali
Ağustos 2010